ПСИХОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ І ПСИХОЛІНГВІСТИКА

Психолінгвістичні методи дослідження

Як за реакціями людини на слова й тексти побачити, як влаштовані значення, мовлення і мислення

За посібником: Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика. 2008. Розділ 2.5

СТРУКТУРА НАУКИ

Психолінгвістика поділяється на теоретичну і прикладну

Теоретична

- рефлексивна – усвідомлене, контрольоване мовлення
- психолінгвістика розвитку – дитяче мовлення
- етнопсихолінгвістика – національно-культурні варіанти
- психолінгвістика віршованого мовлення

Прикладна

- навчання мови й розвиток мовлення, білінгвізм
- патопсихолінгвістика – дефектологія, афазіологія
- інженерна і судова психолінгвістика
- психолінгвістика мовленнєвого впливу

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

ОГЛЯД

Шість методів дослідження

1. Асоціативний експеримент

Семантичні поля, активний словник

2. Порівняння і розрізнення

Уміння узагальнювати поняття

3. Класифікація

Внутрішня будова значення слова

4. Умовнорефлекторне дослідження

Семантичні поля за фізіологічними реакціями

5. Метод доповнення

Відновлення тексту з пропусками

6. Закінчення речень

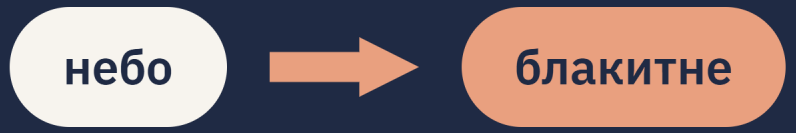
Синтаксична організація мовлення

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

МЕТОД 1 · НАЙПОШИРЕНІШИЙ

Асоціативний експеримент

Досліджуваному називають слово-стимул, а він відповідає будь-яким іншим словом – без тривалого міркування.

Асоціація – зв’язок між об’єктами або явищами, заснований на особистісному, суб’єктивному досвіді.

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

Три види експерименту

Вільний

Жодних обмежень на реакції.

дерево → зелене

Спрямовуючий

Реакція певного граматичного або семантичного класу.

дібрати прикметник до іменника

Ланцюговий

Кілька асоціацій на один стимул.

10 реакцій за 20 секунд

Типи асоціативних реакцій

Тип	Ознака	Приклад
Синтагматичні (зовнішні)	інший граматичний клас, ніж у стимулу	небо – блакитне; машина – їде
Парадигматичні (внутрішні)	той самий граматичний клас	батько – мати; кішка – мишка
Родо-видові	вид – рід	собака – тварина; стіл – меблі
За звучанням	фонетична схожість	мишка – книжка
Кліше	усталені, штамповані сполучення	майстер – золоті руки

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

Що показують результати

- семантичні поля, з яких людина обирає слово
- активний словник дитини і розуміння значень
- динаміку мовленнєво-мисленнєвих процесів (час реакції)
- частотні таблиці реакцій – словники асоціативних норм

Дошкільники: синтагматичні → **З віком: парадигматичні**

Технічна освіта – більше парадигматичних реакцій, гуманітарна – синтагматичних. Впливають також вік, професія, географія, культурні традиції.

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

МЕТОД 2

Порівняння і розрізнення

Називають два слова й просять сказати, що між ними спільного або чим вони відрізняються. Складність зростає з рівнем абстрагування:

Легко

Одна очевидна категорія

собака і кішка; велосипед і мотоцикл

Складніше

Спільне не очевидне

ворона і риба – «живі істоти»

Найскладніше

Відмінність сильніша за схожість

вершник і кінь: «вершник їздить на коні» – це наочна ситуація, а не категорія

Дошкільники спершу називають відмінності, а не спільне: розрізнення дозріває раніше за узагальнення.

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

МЕТОД 3

Класифікація: «четвертий зайвий»

Простий варіант

Три предмети схожі за формою, четвертий різниться і за формою, і за категорією

помідор, яблуко, морква, айва

Складніший

Зовнішня схожість заважає: треба абстрагуватися від форми

буряк, морква, помідор, м’яч

«Конфліктний»

Четвертий предмет – з іншої категорії, але з тієї самої ситуації

пилка, сокира, лопата, поліно

Дошкільники групують предмети за наочними ознаками або спільною ситуацією, а не за категорією.

МЕТОД 4

Умовнорефлекторне дослідження семантичних полів

тестове слово

кішка

виробляють умовну судинну реакцію

Нейтральні (вікно, лампа, зошит) – реакції немає

Схожі за звучанням (кришка, кружка) – лише орієнтовна реакція

Смислово близькі (кошеня, миша, молоко; тварина) – та сама реакція

Значення залежить від контексту: «труба» після «скрипки, фагота» входить у поле, а після «дому, даху, печі» – ні.

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

МЕТОД 5

Метод доповнення

Повідомлення навмисно деформують: пропускають кожне п’яте, шосте або n-не слово. Досліджуваний має відновити текст.

Що вимірює: чим точніше відновлено текст, тим він читабельніший і тим краще читач володіє мовою автора.

Ідея виникла з досліджень зв’язку: телефон і телеграф «губили» букви та слова.

Зразок завдання

Уранці Оля _____ до школи. На вулиці _____ дощ, тому вона взяла _____. Біля _____ на неї вже чекала подруга.

Фіксують правильність, швидкість і місця, де виникли труднощі.

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5, дод. 2

МЕТОД 6

Метод закінчення речень

Досліджуваний усно або письмово закінчує початий речення – і показує, як він будує синтаксичні конструкції.

«Сьогодні на вулиці ллє дощ, тому...»

«Було спекотне літо, й...»

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

ПІДСУМОК

Що досліджує кожен метод

Метод	Що досліджує	Завдання
Асоціативний експеримент	семантичні поля, активний словник	слово у відповідь на стимул
Порівняння і розрізнення	здатність до узагальнення	що спільного / чим різняться
Класифікація	будова значення слова	«четвертий зайвий»
Умовнорефлекторний	смислові зв’язки слів	фізіологічна реакція на слова
Доповнення	розуміння й читабельність тексту	відновити пропущені слова
Закінчення речень	синтаксична організація мовлення	завершити почате речення

Калмикова Л. О. та ін., 2008, розд. 2.5

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Проведіть асоціативний експеримент

Варіант 1 · з посібника

Якомога швидше назвіть 10 будь-яких слів. Експериментатор фіксує слова й час.

Порахуйте групи слів навколо однієї ідеї: менше груп – щільніший зв’язок свідомості з цією ідеєю.

Варіант 2 · вільний експеримент

5 слів-стимулів, 5 одногрупників, перша реакція на кожне слово.

Розподіліть реакції на синтагматичні й парадигматичні; які переважають?